

УДК 342.562.2

Кушніренко Олександр Георгійович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Кушніренко Александр Георгиевич

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры конституционного права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Kushnirenko Oleksandr

*Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Assistant Professor of Constitutional Law Department
Yaroslav Mudryi National Law University*

Мацак Олександр Анатолійович

*студент
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Мацак Александр Анатолиевич

*студент
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Matsak Oleksandr

*Student of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

Терпіль Анастасія Олександрівна

*студентка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Терпиль Анастасія Александровна

студентка

Національного юридического університета імені Ярослава Мудрого

Terpil Anastasiia

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ
ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД
ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА
КОНСТИТУЦИОННОЙ ЖАЛОБЫ В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМНЫЕ
АСПЕКТЫ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ
PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF THE INSTITUTE OF
CONSTITUTIONAL COMPLAINT IN UKRAINE: PROBLEM ASPECTS
AND INTERNATIONAL EXPERIENCE**

***Анотація.** У статті проаналізовано особливості функціонування інституту конституційної скарги в Україні. Виокремлено основні проблемні аспекти функціонування інституту крізь призму рішень Європейського суду з прав людини та аналізу національного законодавства та міжнародного досвіду.*

Акцентовується увага на тому, що інститут конституційної скарги є одним з найважливіших показників дотримання й ефективного судового захисту основоположних прав і свобод людини. Докладно розглянуто питання нормативного забезпечення такого механізму захисту прав людини в Україні, проаналізовано положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конституції України та інших

нормативно-правових актів, що безпосередньо визначають правову природу такого інституту.

Автори статті наголошують, що питання ефективності інституту конституційної скарги є надзвичайно важливим, адже це фактично є останнім національним механізмом захисту людини від посягань на її права перед поданням заяви до Європейсько суду з прав людини, тому потрібно звернути увагу на діяльність цього інституту в інших країнах, аби шляхом реформування подолати проблеми в його функціонуванні і, як наслідок, зменшити кількість позовів до ЄСПЛ.

Резюмовано, що в цілому практика діяльності інституту конституційної скарги дає позитивний вплив на розвиток верховенства права в державі і робить великий внесок в захист прав людини від протиправних посягань на конституційні права і свободи людини і громадянина.

Ключові слова: права і свободи, судовий захист, конституційна скарга, суб'єкт права на конституційну скаргу, конституцій контроль.

Анотація. В статтє проанализировано особенности функционирования института конституционной жалобы в Украине. Выделены основные проблемные аспекты функционирования института через призму решений Европейского суда по правам человека и анализа национального законодательства и международного опыта.

Акцентируется внимание на том, что институт конституционной жалобы является одним из важнейших показателей соблюдения и эффективной судебной защитой основных прав и свобод человека. Подробно рассмотрены вопросы нормативного обеспечения такого механизма защиты прав человека в Украине, проанализированы положения Конвенции о защите прав человека и основополагающих свобод,

Конституции Украины и других нормативно-правовых актов, непосредственно определяющих правовую природу такого института

Авторы статьи отмечают, что вопрос эффективности института конституционной жалобы чрезвычайно важен, ведь это фактически является последним национальным механизмом защиты человека от посягательств на его права перед подачей заявления в Европейский суд по правам человека, поэтому нужно обратить внимание на деятельность этого института в других странах, чтобы путем реформирования преодолеть проблемы в его функционировании и, как следствие, уменьшить количество исков в ЕСПЧ.

Резюмировано, что в целом практика деятельности института конституционной жалобы дает положительное влияние на развитие верховенства права в государстве и вносит большой вклад в защиту прав человека от противоправных посягательств на конституционные права и свободы человека и гражданина.

Ключевые слова: *права и свободы, судебная защита, конституционная жалоба, субъект права на конституционную жалобу, конституционный контроль.*

Summary. *The article analyzes the peculiarities of the functioning of the institute of constitutional complaint in Ukraine. The main problematic aspects of the functioning of the institute through the prism of the decisions of the European Court of Human Rights and the analysis of national legislation and international experience are highlighted.*

Emphasis is placed on the fact that the institution of a constitutional complaint is one of the most important indicators of observance and effective judicial protection of fundamental human rights and freedoms. The issues of normative provision of such a mechanism of human rights protection in Ukraine are considered in detail, the provisions of the Convention for the Protection of

Human Rights and Fundamental Freedoms, the Constitution of Ukraine and other normative legal acts directly determining the legal nature of such an institution are analyzed.

The authors of the article emphasize that the issue of the effectiveness of the institution of constitutional complaint is extremely important, as it is in fact the last national mechanism to protect a person from encroachment on his rights before applying to the European Court of Human Rights, so it is necessary to pay attention to the activities of this institution in other countries in order to overcome the problems in its functioning through reform and, as a result, to reduce the number of lawsuits against the ECtHR.

It is summarized that in general the practice of the institute of constitutional complaint has a positive impact on the development of the rule of law in the state and makes a great contribution to protecting human rights from unlawful encroachments on constitutional rights and freedoms of man and citizen.

Key words: *rights and freedoms, judicial protection, constitutional complaint, subject of the right to constitutional complaint, constitutional control.*

Актуальність. Основою функціонування демократичної держави і верховенства права є рівень захищеності й дотримання основних прав і свобод людини і громадянина. Конституційна скарга в цьому аспекті виступає механізмом захисту прав людини від державного свавілля. Станом на 2020 р. до Суду надійшло 563 конституційні скарги, із них 249 за формою відповідали вимогам Закону та були подані на розгляд, а 312 були повернуті з відповідними роз'ясненнями суб'єктам права на конституційну скаргу як такі, що не відповідали Закону; 2 скарги залишались на розгляді Секретаріату станом на 31 грудня 2020 року [2, с. 28]. Це й порушує питання щодо дієвості такого інституту, який зумовлює актуальність у зв'язку з євроатлантичним курсом України, що ставить вимогу перетворення основних інститутів правосуддя та приведення їх діяльності згідно з

європейськими стандартами захисту прав людини й основоположних свобод.

Постановка проблеми. Розвиток верховенства права та правої держави зумовлюють всебічну еволюцію форм захисту прав людини і визнання її найбільшої соціальної цінності держави. Чільне місце в системі гарантій захисту посідає правосуддя, яке може здійснюватися як національними так і міжнародними судами. Забезпечення захисту прав людини в державі здійснюють суди загальної юрисдикції, але особливе місце в цьому механізмі займає орган конституційного контролю (Конституційний Суд України), що дає можливість людині захистити свої права навіть при умові вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту, в порядку конституційної скарги. Цей інститут функціонує як один з основоположних інструментів захисту людини від будь-яких посягань на її права. Індивідуальна скарга є останньою формою національного юридичного захисту в державі і забезпечує можливість захисту прав людини у випадку застосування неконституційного закону в остаточному судовому рішенні, хоча при реалізації механізму розгляду таких скарг постає питання ефективності цього юридичного засобу захисту і доступу до нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут конституційної скарги досліджували багато науковців. Особливий науковий доробок в розвиток цієї теми внесли такі вітчизняні та зарубіжні вчені як: Яценко І. С. [11, с. 119], Барабаш Ю. Г. [15, с. 50], Гультай М.М. [12, с. 258], Христова Г. О. [13, с. 91], Я. Залесни [16, с. 34-35].

Мета: всебічне дослідження функціонування інституту конституційної скарги, виокремлення проблемних аспектів реалізації права на такий механізм юридичного захисту, аналіз міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Конституція України в ст. 3 резюмувала: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність

і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Це прямо означає, що держава зобов'язалась захищати людину від будь-яких посягань, які пов'язані з обмеженням основоположних прав людини й громадянина. Правосуддя – найкращий механізм захисту людини від правових обмежень, окрім того, це право закріплюється на конституційному рівні в ст. 55 Конституції України, у якій зафіксовано право людини не лише на судовий захист, а й на оскарження вироку суду або незаконних дій влади. Найважливішого значення в контексті цього питання набуває ч. 4 цієї ж статті, адже саме вона визначила конституційні основи функціонування інституту конституційної скарги: «Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією, та у порядку, визначеному законом» [1].

Законом України «Про Конституційний Суд України» чітко визначено порядок, підстави й коло суб'єктів, які у випадку порушення власних конституційних прав можуть захиститись від цих посягань у порядку конституційної скарги. Зокрема в ст. 56 Закону визначено, що суб'єктами скарги можуть бути як фізичні, так і юридичні особи публічного права. Окрім того, ст. 55 передбачає загальний порядок оформлення такої скарги та нормативне визначення цього поняття: «Конституційною скаргою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу». [8]. Дослідники наголошують, що надання такого права фізичним і юридичним особам є так званним превентивним заходом до створення певної нестабільності між владними суб'єктами й людиною. Слушну думку висловлює І. Яценко: «Конституційну скаргу можна вважати одним із інструментів безпосереднього впливу особи на відновлення балансу стримувань та противаг» [11, с. 119]. Це прямо знаменує, що особа, реалізуючи право на

конституційний захист своїх прав в порядку скарги, допомагає ідентифікувати неконституційні положення і врегулювати баланс між трьома гілками влади.

Правознавці звертають увагу на те, що діяльність інституту конституційної скарги безпосередньо є доповненням до принципу прямої дії норм Конституції України, адже він гарантує суб'єкту права на конституційну скаргу захист його основоположних прав безпосередньо на підставі норм Конституції і тоді, коли був застосований закон, який цим нормам суперечить. Унаслідок цього, суб'єкт може досягнути цінність конституційних положень у сфері основоположних прав, почувавши себе в правовій безпеці, навіть якщо було ухвалено неконституційний законодавчий акт [12, с. 258].

Варто зазначити про те, що право на подання конституційної скарги особа має лише в тому разі, якщо всі юридичні засоби захисту були використанні, що передбачено ст. 151¹ Конституції України. Ці положення порушують питання про субсидіарний підхід до можливості захисту своїх прав, адже саме ця скарга стає останнім етапом і можливістю національного правового захисту аж до моменту подання заяви до Європейського суду з прав людини. Окрім того, аби стати останнім правовим механізмом захисту конституційна скарга повинна відповідати положенням статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: національний засіб захисту має бути ефективним та доступним, з приводу чого виникають численні дискусії [3]. Проблема полягає в тому, що навіть при повному використанні всіх національних засобів юридичного захисту, зокрема і конституційної скарги, можливий випадок, коли останній засіб буде визнаний неефективним і заявник до ЄСПЛ ризикує пропустити встановленні строки звернення до такого суду.

Не можна оминати увагою і той факт, що одні й ті ж національні засоби юридичного захисту можуть мати різну характеристику залежно від

конкретно взятого випадку: в одній ситуації вони можуть визнаватись ефективними, а в іншій – ні. Як наслідок, у заявника до ЄСПЛ може і не виникнути потреби вичерпання такого способу юридичного захисту як конституційна скарга, адже він може бути зовсім «ineffіcaх», тобто неефективним при конкретному випадку порушенні прав. На сьогоднішній день не має жодного рішення ЄСПЛ щодо результативного функціонування інституту конституційної скарги в Україні, тому важливим є кореляційний аналіз інших рішень ЄСПЛ, пов'язаних з цим питанням.

Найвагомішим з низки рішень, у яких міститься оцінка ефективності/неефективності інституту конституційної скарги є рішення у справі «Szott-Medynska and others v. Poland» [9]. Фактично, це стало базисом для визначення критеріїв ефективності інституту в справах проти Польщі. Зокрема суд дійшов висновку, що порушення прав впливало із закону абстрактно і Конституційний Суд визнав цей закон неконституційним, тому особа могла вимагати перегляду справи без урахування неконституційного закону (окремого його положення). Зважаючи на ці факти, суд визнав, що у цьому випадку конституційна скарга була ефективним засобом юридичного захисту. Загалом багато польських дослідників вважають діяльність інституту конституційної скарги в Польщі не ефективним, зокрема Я. Залесни наголошує, що вузько визначений взірець (модель) нормативного контролю у процедурі розгляду скарг та індивідуальний характер скарги, тобто заборона подання колективних скарг породжує затягування процесу та неможливість ефективного захисту своїх прав у Польській республіці [16, с. 34-35].

Також варто звернути увагу на те, що відповідно до Конституції України предметом конституційної скарги може бути лише закон, тому у випадку порушення прав людини діями органів влади або іншим нормативним актом, індивідуальним актом, цей механізм захисту зовсім не може бути застосованим. Ця обставина є досить проблемною, адже в

багатьох країнах Європи предмет подачі конституційної скарги значно ширший (Німеччина, Словаччина). Хоча обмеженість предмета такої скарги не є характерним суто для українського законодавства. Наприклад, у справі «Király and Dömötör v. Hungary» суд звернув увагу, що у заявників не було потреби вичерпувати конституційну скаргу як засіб правового захисту, адже предмет подання скарги був значно ширшим ніж передбачено законом. Саме з причини вузької спрямованості предмета подання скарги вона може і не бути останнім національним засобом юридичного захисту [10]. З цього приводу зазначає Барабаш Ю. Г.: Український законодавець обрав модель «неповної», нормативної скарги. Вагомим недоліком такого різновиду конституційної скарги (на відміну від «повної») є відсутність можливості оскаржити в Конституційному Суді України будь-яку дію влади спрямовану на обмеження прав і свобод людини» [15, с. 50].

Відповідно до положень Закону України «Про Конституційний Суд України» (ч. 3 ст. 89): Конституційний Суд за результатами розгляду скарги може узагальнити, що закон (або окремі його положення) відповідає Конституції, але водночас виявити, що суд витлумачив положення закону неправильно, що у свою чергу зумовило його неконституційність. У такому випадку суд зазначає це в резолютивній частині. Таке положення має важливе значення, адже фактично це сприяє формуванню за допомогою Конституційного Суду правозастосовної практики відповідно до духу і букви Основного Закону. Хоча при реалізації цієї функції постає ряд проблем, адже після набуття чинності змін, які стосувалися правосуддя 2016 р. Конституційний Суд втратив повноваження щодо офіційного тлумачення законів України.

Проблемним аспектом є і те, що відповідно до положень ч. 3 ст. 152 Конституції України гарантується право на відшкодування шкоди, завданої неконституційними діями чи актами у встановленим законом порядку, але щодо реальної реалізації такого права постає багато питань. Невизначеність

полягає у тому, що досі не має закону, який би міг врегулювати порядок, умови такого відшкодування шкоди [15, с. 56].

Статистичні дані представлені Конституційним Судом України щодо кількості розглянутих і повернутих справ засвідчують наявність проблеми правильного оформлення такої скарги, адже більшість відмов у розгляді стосувалось саме неправильної форми такої скарги, що не відповідала вимогам ст. 55, 56, 74 Закону України «Про Конституційний Суд України», тому важливим є виокремлення чітких структурних елементів до оформлення такої скарги. Окрім того, як зазначає німецька науковиця, колишня Директорка Федеративного Конституційного Суду Німеччини E. L. Barnstedt: «Основною метою попередньої перевірки скарг є встановлення їх відповідності мінімальним вимогам, необхідним для постановки судового рішення», - що є дуже важливим у контексті ефективності інституту конституційної скарги як механізму захисту прав людини [14].

Загалом, закон встановлює вимоги дотримання форми скарги і зазначає, що скарга повинна містити:

- зазначення прізвища, ім'я, по батькові суб'єкта права на конституційну скаргу та інші особисті дані, що чітко визначені законом; відомості про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта;
- короткий виклад остаточного судового рішення;
- опис перебігу справи в судах;
- чіткі положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України;
- обґрунтування тверджень щодо неконституційності визначених положень закону із зазначенням того, яке право гарантоване Конституцією було порушено, внаслідок застосування закону;
- відомості і документи, на які посилається суб'єкт; перелік документів, які додаються [8].

Для уникнення перевантажень Конституційного Суду і результативності інституту конституційної скарги, суб'єкту права на конституційну скаргу потрібно оформлювати скаргу відповідно до закону і не нехтувати послугами фахівців і адвокатів.

Удосконалення інституту конституційної скарги на національному рівні є важливим крізь призму аналізу міжнародного досвіду ефективного функціонування. Звідси актуальним є питання визначення характерних рис механізму конституційної скарги в країнах Європи, про що зазначають і провідні фахівці. Зокрема Г. Христова зазначає, що можливість особи отримати прямий доступ до органу конституційного правосуддя є найдієвішим способом уникнення перезавантаження Страсбурзького Суду. Статистичні дані, представлені самим судом доводять, що в країнах, де існує врегульований механізм подання конституційних скарг прослідковується найменша кількість звернень до ЄСПЛ [13, с. 91].

Принагідно наголосити, що в різних країнах по-різному визначають перелік актів і дій, які можуть оскаржуватись в порядку конституційної скарги. У Німеччині особа може оскаржити будь-які незаконні акти влади, що обмежують або порушують права і свободи людини: закони та інші нормативно-правові акти, правозастосовні адміністративні акти, судові рішення [6]. В Австрії можна оскаржувати лише рішення органів управління, а в Бельгії і Угорщині – нормативні акти [7, с. 76].

Правом звернення з конституційною скаргою в зарубіжних країнах зазвичай наділені фізичні особи, які доведуть, що стосовно них мало місце порушення основоположних прав і свобод. Хоча цим правом можуть володіти і юридичні особи, що й передбачено на законодавчому (конституційному) рівні в ряді країн, зокрема в Австрії, Німеччині, Іспанії, а також в Україні.

Цікавим є те, що згідно з Конституцією Словацької Республіки Конституційний Суд розглядає і приймає рішення щодо скарг фізичних або

юридичних осіб на порушення їх основоположних прав, які впливають з міжнародного договору, ратифікованого Республікою в порядку визначеним законом, якщо рішення про захист цих прав і свобод не прийме інший суд [4]. Не можна оминати увагою і той факт, що предметом скарги не є порушення гарантованих конституційних прав, а прав, які впливають з міжнародного договору, що дає право кожному захистити найбільший спектр своїх прерогатив. На противагу в Конституції України передбачена зовсім інша процедура, що дає можливість людині захищати лише конституційні права і свободи (п. 6 ст. 55 Закон України «Про Конституційний Суд України»), хоч перелік їх і не є вичерпним (ст. 22 Конституції України), але виникає проблема визначення загальної природи «гарантованих конституційних прав і свобод».

Конституція Іспанії до повноважень Конституційного Суду відносить захист лише громадянських і політичних прав, принципу рівності перед законом. Висока ефективність функціонування інституту конституційної скарги в цій країні зумовлено тим, що право на звернення до Конституційного Суду здійснюється через омбудсмена (народного захисника). Так, відповідно до положень ст. 162 Конституції Іспанії закон надає право подання скарг на порушення конституційних прав і свобод будь-якій фізичній чи юридичній особі, яка посилається на законні інтереси, а також Захиснику народу і прокуратурі [5].

Основний закон Федеративної Республіки Німеччини передбачає, що конституційна скарга може бути подана фізичною або юридичною особою у тому випадку, якщо державна влада або її представники порушили одне з основоположних прав або одне із прав, які визначенні положеннями конституції: громадянські, політичні, економічні, соціальні та ін. [6]. Сьогодні механізм захисту прав і свобод людини і громадянина в порядку конституційної скарги в Німеччині є найбільш ефективним, адже близько 95% всіх справ в Федеральному Конституційному Суді Німеччини пов'язані

з конституційною скаргою. З року в рік суд розглядає більше 4000 тисяч таких скарг [7, с. 120]. Така ефективність пов'язана з чіткою нормативною регламентацією процедури розгляду конституційної скарги, що дозволяє уникнути перевантаження суддів.

Висновки.

1. Конституційна скарга є важливим механізмом захисту основоположних прав людини в більшості європейських країнах, зокрема і в Україні, тому його розвиток і реформування є пріоритетними і актуальними завданнями законодавця.

2. Визначені проблемні аспекти реалізації функціонування механізму конституційної скарги: ефективність механізму, процедурні моменти та питання розширення предмета скарги, що зумовлюють необхідність в системному покращенні законодавчого регулювання і практики застосування цього інституту в Україні. Важливим в цьому питанні є міжнародний досвід ефективної діяльності цього інституту в країнах Європи та світу. Також цікавим є аналіз рішень Європейського суду з прав людини стосовно цього питання, які дають повну картину визначення випадків і критеріїв ефективної роботи інституту конституційної скарги.

3. Утілення в державно-правову практику України інституту конституційної скарги здійснює позитивний вплив на розвиток верховенства права і правової держави. Цей інститут сприятиме утвердженню і забезпеченню прав і свобод людини і громадянина, а також розвитку всієї правової системи України в русі демократизації, якщо певні недоліки в його функціонуванні будуть законодавчо урегульовані.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.

2. Запорожець В. І. «Умови прийнятності конституційних скарг: законодавче врегулювання та практика Конституційного Суду України». Український часопис конституційного права. 3/2020. С. 25-50. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2020-3/pdfs/2-vitalii-zaporozhets-umovy-pryiniatnosti-konstytutsiinykh-skarh-zakonodavche-vrehuliuvannia-praktyka.pdf>
3. Report «Normative constitutional complaint in Ukraine as a national legal remedy», 29 October 2018 (CDL-JU(2018)015). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2018\)015-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2018)015-e)
4. Конституція Словацької Республіки від 1 вересня 1992 р. URL: <http://www.concourt.sk>
5. Constitution passed by the Cortes Generales in plenary meetings of the Congress of Deputies and the Senate held on October 31, 1978. Ratified by referendum of the Spanish People on December 7, 1978. URL: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf
6. Основний закон Федеративної Республіки Німеччинна від 9 травня 1949 р. URL: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
7. Конституции государств Европы: в 3 т. / Под. общ. ред. Л. А. Окунькова. М.: Норма, 2001. Т.1. 824 с.
8. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. Голос України. 2017. № 141.
9. Ухвала ЄСПЛ від 09.10.2003 у справі "Szott-Medynska and others v. Poland" (№ 47414/99). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-23468>
10. Рішення ЄСПЛ від 17.01.2017 у справі "Király and Dömötör v. Hungary" (№ 10851/13). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170391>
11. Конституційна скарга як елемент реалізації системи стримування і противаг на прикладі Республіки Польща / І. С. Яценко // Наукові праці

- МАУП. Серія : Політичні науки. Юридичні науки. 2013. Вип. 2. С. 118-123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaupp_2013_2_21
12. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного права. Курс лекцій / М. М. Гультай. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 270 с.
 13. Христова Г. Конституційна скарга як національний «фільтр» справ на шляху до Європейського суду з прав людини. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань запровадження конституційної скарги в Україні: збірка тез (м. Київ, 18 грудня 2015 р.). Ваіте, 2016. С. 91.
 14. Barnstedt E.L. Administration of the Federal Constitutional Court. Collection of reports. Strasbourg. 11 February 2000. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLJU\(2000\)013-bil](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLJU(2000)013-bil) (Дата звернення: 02.10.2015).
 15. Барабаш Ю. Г. «Засіб захисту прав vs. юридична визначеність» як дилема вітчизняної офіційної конституційної доктрини в контексті функціонування інституту індивідуальної скарги. Український часопис конституційного права. 4/2020. С. 47-60. URL: <https://www.constjournal.com/pub/4-2020/zasib-zakhystu-prav-yurydychna-vyznachenist-yak-dylema-vitchyznianoj-ofitsiinoj/>
 16. Залесни Я. Конституційна скарга в Польщі: модель, доктринальне тлумачення та проблеми застосування. Право України. 2018. № 12. С. 25-38.

References

1. Konstytucija Ukrajiny vid 28 chervnja 1996 r. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny. 1996. №30. St. 141.
2. Zaporozhecj V. I. «Umovy pryjnjatnosti konstytucijnykh skargh: zakonodavche vrehuljuvannja ta praktyka Konstytucijnogho Sudu

- Ukrajiny». *Ukrajinsjkyj chasopys konstytucijnogho prava*. 3/2020. S. 25-50.
URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2020-3/pdfs/2-vitalii-zaporozhets-umovy-pryiniatnosti-konstytutsiinykh-skarh-zakonodavche-vrehuliuвання-praktyka.pdf>
3. Report «Normative constitutional complaint in Ukraine as a national legal remedy», 29 October 2018 (CDL-JU(2018)015). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2018\)015-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2018)015-e)
 4. *Konstytucija Slovacjkoji Respubliky vid 1 veresnja 1992 r.* URL: <http://www.concourt.sk>
 5. *Constitution passed by the Cortes Generales in plenary meetings of the Congress of Deputies and the Senate held on October 31, 1978. Ratified by referendum of the Spanish People on December 7, 1978.* URL: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf
 6. *Osnovnyj zakon Federatyvnoji Respubliky Nimechynna vid 9 travnja 1949 r.* URL: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
 7. *Konstitutsii gosudarstv Yevropy: v 3 t. / Pod. obshch. red. L. A. Okunkova.* M.: Norma, 2001. T.1. 824 s.
 8. *Pro Konstytucijnyj Sud Ukrajiny: Zakon Ukrajiny vid 13 lypnja 2017 roku № 2136-VIII. Gholos Ukrajiny.* 2017. № 141.
 9. *Ukhvala YeSPL vid 09.10.2003 u spravi "Szott-Medynska and others v. Poland" (№ 47414/99).* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-23468>
 10. *Rishennia YeSPL vid 17.01.2017 u spravi "Király and Dömötör v. Hungary" (№ 10851/13).* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-170391>
 11. *Konstytucijna skargha jak element realizaciji systemy strymuvannja i protyvagh na prykladi Respubliky Poljshha / I. S. Jacenko // Naukovi praci MAUP. Serija : Politychni nauky. Jurydychni nauky.* 2013. Vyp. 2. S. 118-123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaupp_2013_2_21

12. Konstytucijna skargha u mekhanizmi dosrupu do konstytucijnogho prava. Kurs lekcij / M. M. Ghuljtaj. Kyjiv: «Centr uchbovoji literatury», 2019. 270 s.
13. Khrystova Gh. Konstytucijna skargha jak nacionaljnyj "filjtr" sprav na shljakhu do Jevropejskogho sudu z prav ljudyny. Materialy Mizhnarodnoji naukovo-praktychnoji konferenciji z pytanj zaprovadzhennja konstytucijnoji skarghy v Ukraini: zbirka tez (m. Kyjiv, 18 ghrudnja 2015 r.). Vaite, 2016. S. 91.
14. Barnstedt E.L. Administration of the Federal Constitutional Court. Collection of reports. Strasbourg. 11 February 2000. URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLJU\(2000\)013-bil](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLJU(2000)013-bil) (Data obrashhenja: 02.10.2015).
15. Barabash Ju. Gh. «Zasib zakhystu prav vs. jurydychna vyznachenistj» jak dylema vitchyznjanoji oficijnoji konstytucijnoji doktryny v konteksti funkcionuvannja instytutu indyvidualnoji skarghy. Ukrajinsjkyj chasopys konstytucijnogho prava. 4/2020. S. 47-60. URL: <https://www.constjournal.com/pub/4-2020/zasib-zakhystu-prav-yurydychna-vyznachenist-yak-dylema-vitchyzniano-i-ofitsiino-i/>
16. Zaljesny Ja. Konstytucijna skargha v Poljskhi: modelj, doktrynaljne tlumachennja ta problemy zastosuvannja. Pravo Ukrainy. 2018. №12. S. 25-38.